

Mutáns Aujeszky-féle vírus törzsek analízise

PhD értekezés tézisei

Tóth Judit

Témavezető: Boldogkői Zsolt

Szegedi Tudományegyetem

Orvosi Biológiai Intézet

Szeged

2011

Bevezetés

Az **Aujeszky-féle vírus** (AyV) vagy más néven sertés herpeszvírus-1 (SHV-1) nevét felfedezőjéről, Aujeszky Aladár magyar állatorvosról kapta, aki 1902-ban izolálta és írta le a kórokozót.

Az AyV az Alphaherpesvirinae alcsaládba tartozó nagy, duplaszálú DNS genomú vírus, mely hasonló génelrendeződést és nagyfokú szekvencia homológiát mutat géntermékeiben a család más tagjaival, mint például a humán herpeszvírus 1 és 2 (HSV-1/2) vagy a varicella-zoster vírus (VZV).

Nem humánpatogén, valamint könnyen kezelhető volta miatt kiváló **modellorganizmus** vált, melynek segítségével az alcsalád többi tagjának megismerése is lehetőség nyílt.

A vírus életciklusából adódóan látens vagy produktív infekciót képes okozni. Lítikus infekció esetén a vírus **gének kaszkád**-szerűen íródnak le, először az azonnali korai (immediate early-IE) gének, melyek szabályozó funkciót látnak el, és beindítják a következő ún. korai (early-E) gének transzkripcióját, melyek a DNS szintézisért

felelősek. A harmadik, időben legkésőbb leíró gének a kései (late-L) gének, melyek a vírus szerkezeti elemeit kódolják. Az AyV szabályozó szerepet betöltő géneinek mutációja, valamint a fertőző vírus mennyiségének a fent említett génkaszkádra vonatkozó hatását eddig nem ismertük.

A SHV-1 látens állapotában egyetlen transzkriptum mutatható ki, a Latency Associated Transkript (LAT), mely egy az ep0 génről leíró mRNS-el komplementer, szabályozó szerepű ún. **antiszensz RNS**. Ezen transzkriptumok leíródása azonban a vírus bizonyos géneinek mutációja, illetve az alkalmazott vírusrésztartalom függvényében változik.

Munkánk folyamán kvantitatív Real-Time RT-PCR technikát alkalmaztunk, mellyel lehetőségünk nyílt kis kópiaszámban jelen lévő RNS molekulák detektálására is.

Az AyV rendelkezik azon tulajdonsággal, hogy a szinaptikus kapcsolatban lévő idegsejteket képes megfertőzni, ezért az utóbbi években a legnépszerűbb **neuronális nyomjelzővé** vált. Genomja nagyméretű DNS fragmentek befogadására és különböző sejtvonalakba juttatására képes, valamint különböző fluoreszcens

proteinek beépítésével a vírus funkcionálisan kapcsolt neuronok in vivo és in vitro jelölésére vált alkalmassá.

Célkitűzés:

1. Az AyV gének expressziójának vizsgálata különböző kísérletes körülmények alkalmazásával:

- AyV antiszensz RNS-ek kinetikájának összehasonlítása kezeletlen mintákban, valamint fehérjeszintézis (cikloheximidin; CHX) és DNS replikáció gátlóval (foszfonoecetsav; PAA) kezelt PK-15 sejtek esetén

- A fertőzéskor alkalmazott vírushatóanyag hatásának vizsgálata a gének expressziójára

- *vhs* és *ep0* gének deléciós mutánsainak hatása a gének transzkripciójára

2. Rekombináns vírus törzsek készítése, melyek

- különböző érési idővel rendelkező fluoreszcens proteint, illetve aktivitás szenzort fejeznek ki, és segítségével különböző eredetű idegsejteken, szívizomsejteken végzett funkcionális vizsgálatok időtartama megállapítható

Módszerek

Vírusok, sejtek szaporítása: Az AyV két törzsét, a vad típusú Kaplan (Ka) és az attenuált Bartha (Ba) törzseket, valamint ezek deléciós mutánsait használtuk. A vírusokat sertésvese (PK-15) sejtvonalon tartottuk fenn. A PK-15 sejteket DMEM tápoldatban, a kutya szívizomsejteket M199 tápoldatban (melyet kiegészítettünk kreatinnal, karnitinnel, taurinnal és inzulinnal) 37°C-n, 5% CO₂ termosztátban tartottuk fenn.

A génexpressziós vizsgálat: Az AyV gének transzkripcióanalízisét reverz transzkripciót követően Real-Time PCR technikával vizsgáltuk. A reverz transzkripcióhoz gén- és szál-specifikus primereket alkalmaztunk. A reakcióhoz SuperScriptIII (Invitrogen) enzimet használtunk. A Real-Time PCR reakciókat Rotor-Gene 6000 (Corbett) készülékkel végeztük. A kétszálú cDNS-eket SYBRGreen (Thermo Scientific) interkalálódó festékkel mutattuk ki. Adataink kiértékeléséhez a relatív expressziós arányt (R; relatív kópiaszám) használtuk, mely révén megállapíthattuk a gének expressziós kinetikáját. A gének expressziós dinamikájának összehasonlítását a Pearson-féle korrelációs koefficiens számításával.

Rekombináns „targeting” plazmidok előállítása: Adott plazmid, meghatározott virális DNS szekvenciát tartalmazó régiójába (mely határoló szekvenciaként szolgál) riporter fehérjét kódoló marker gént ültettünk be.

Rekombináns vírusok előállítása: A különböző fluoreszcens proteineket, aktivitás markereket expresszáló vírusokat a Ka-, vagy Ba vírustörzsek és rekombináns „targeting” plazmidok közötti homológ rekombinációval valósítottuk meg. A rekombináns vírusokat a riporter gén kifejeződése alapján szelektáltuk.

Eredmények és diszkusszió

Az AyV gének expressziójának vizsgálata

Eredményeinket PAA és CHX kezelt, valamint kezeletlen minták Real-Time RT-PCR vizsgálatával megállapítottuk, hogy az AyV egyetlen IE génje az IE180 gén, mely cikloheximidin kezelést követően magas expressziós szintet mutatott, mely a saját transzkripciójának gátlásáért is felelős IE180 protein gátló hatásának hiánya miatt jött létre. A PAA kezelés alapján elmondható, hogy az egyes kinetikai osztályokba tartozó gének közé nem húzható éles határvonal, a kinetikai csoportok egy folyamatos átmenetet képeznek. Az AST és LAT antiszensz RNS-ekről megállapítottuk, hogy nem lehet kinetikai hovatartozásukat egyedül a PAA és CHX kezelés alapján megállapítani, mert egyedi expressziós kinetikát mutattak a vizsgálatok során, ami azt valószínűsíti, hogy más szabályozás is hat rájuk. Alacsony (0,1 MOI- multiplicity of infection) és magas (10 MOI) vírustiterrel való fertőzés hatását vizsgáltuk 37 génre. Megállapítottuk, hogy a gének többsége az infekció kezdeti fázisában alacsonyabb szinten fejeződtek ki a kis titer fertőzéskor, mint a nagy titer esetén, ez a trend 6 órával a fertőzést követően több mint a gének felénél megfordult.

Kimutattuk, hogy a nagy titer fertőzéskor számos gén transzkripciója 4 és 6 óra között visszaesik, mely alacsony titer esetén csak egyetlen, az *us3* gén esetében volt megfigyelhető. Megfigyeltük, hogy magas titer fertőzéskor az *IE180* gén antiszensz párja, az *AST* transzkriptum mennyisége nagymértékben visszaesik. Ez az eredmény rámutat arra a szabályozó mechanizmusra, hogy magas titer fertőzéskor a vírus lítikus ciklusba kezd, míg alacsony titer fertőzést követően a vírus dönt arról, hogy látens vagy produktív ciklusba lépje e be.

A génexpressziós analízist *ul41* (*virion host shutoff; vhs*; az endoribonukleáz aktivitású fehérjét kódolja) mutáns vírustörzsön is elvégeztük. Eredményeink azt mutatják, hogy az *ul41* gén a korai (E) génekre, ezen belül is az *ep0* génre van hatással, a VHS fehérje hiányában ezen gének transzkripció szintje megemelkedett. Ez az eredmény arra utal, hogy a VHS fehérje csökkenti az *EPO* fehérje mennyiségét, ezáltal közvetlen gátolja más E gének transzkripcióját.

Eredményeink szerint az *ep0* génre (*early protein 0*; transzaktivátor) fejti ki legerősebb gátló hatását. Feltételezzük, hogy az *ep0* gén az *ie180* génnel együtt szabályozza a gének átíródását.

Rekombináns vírus törzsek alkalmazása ideg- és szívizomsejtek funkcionális vizsgálatára

Idegpálya jelölésre valamint különböző idegen gének célba juttatására használt vírusoknak, három kritériumnak (specifikus és retrográd terjedés, valamint alacsony citotoxicitás) kell megfelelnie, melyeket a vírus genom meghatározott génjeinek kiütésével értünk el. Létrehoztunk ún. **Timer vírusokat**, melyek két különböző érési idejű fluoreszcens fehérjét kódolnak. Ezen vírusok segítségével pre- és poszt-szinaptikus neuronok elkülönítése vált lehetővé. A troponin expresszázó, ún. **Aktivitás szenzor vírusok** alkalmasnak bizonyultak a neuronok működésének vizsgálatára. A **kombinált vírusok** előbbi két vírus tulajdonságait ötvözi, mely a fertőzött sejt állapotáról, elektrofiziológiai mérések kivitelezhetőségének időintervallumáról ad információt. Aktivitás szenzort expresszázó vírusok szívizomsejtek állapotának vizsgálatára is alkalmas. Eredményeink rámutattak, hogy az általunk használt vírusok humán embrionális sejtvonalon is alkalmazhatóak.

Köszönetnyilvánítás

Hálás vagyok témavezetőmnek, Boldogkői Zsoltnak, hogy mind anyagilag, mind szakmailag lehetőséget adott a kutatások

kivitelezéséhez, valamint támogatott a kísérletek elvégzése, valamint az adatok kiértékelése során. Köszönöm, hogy esélyt adott betekinteni az Egyetem oktatói munkájába. Emellett köszönöm a sok-sok élményt, amit Neki köszönhetek.

Szeretném megköszönni a „Boldogkői-csoport” két tagjának, Tombácz Dórának és Takács Irmának a munkáját. Köszönöm Tombácz Dórának támogatását és barátságát.

Köszönetemet szeretném kifejezni az Orvosi Biológiai Intézet összes munkatársának, akik szakmailag nyújtottak segítséget és baráti légkört teremtettek.

Hálás vagyok végül, de nem utolsósorban a német oktatásban részt vevő oktatói gárdának, hogy megismerhettem őket, és számomra megannyi önfelelt, boldog pillanatot szereztek.

A disszertáció alapját képező projektek részben szakmai együttműködés keretei között valósultak meg. Köszönetemet fejezem ki:

a Friedrich Miescher Institute (Basel, Svájc), az SZTE ÁOK Farmakológiai és Farmakoterápiai Intézet (Szeged), a SZTE ÁOK Szemészeti Klinika, Neuromorfológiai Laboratórium és az MTA-SE Neuromorfológiai, Neuroendokrin Kutató Laboratórium (Budapest) munkatársainak.

Az értekezés alapját képező kísérletek a Magyar Tudományos Kutatási alapból (OTKA T049171), nemzetközi pályázati forrásból: a Human Frontiers Science Program Young Investigator Grant (RGY0073/2006), és az SZTE ÁOK PhD Hallgatói Képzési Program anyagi támogatásával készültek.

A tézis alapjául szolgáló közlemények

I. **Tóth JS**, Tombácz D, Takács IF, Boldogkői Z: The effects of viral load on pseudorabies virus gene expression. BMC Microbiol 2010, **IF: 2,890**

II. Tombácz D, **Tóth JS**, Boldogkői Z: The Virion Host Shutoff Gene of Pseudorabies Virus Plays a Critical Role in the Transition from the Early to Late Phase of Viral Infection *submitted for publication*

III. Márton G, Tombácz D, **Tóth JS**, Szabó A, Boldogkői Z, Dénes Á, Hornyák Á, Nógrádi A: Ex vivo infection of human embryonic spinal cord neurons prior to transplantation into adult mouse cord. *BMC Neurosci* 2010, 11:65. **IF: 2,744**

IV. Tombácz D, **Tóth JS**, Petrovszki P, Boldogkői, Z: Global analysis of pseudorabies virus gene expression by Real-time Quantitative RT-PCR assay. *BMC Genomics* 2009, 10:491 **IF: 3,759**

V. Boldogkői Z, Bálint K, Awatramani GB, Balya D, Busskamp V, Viney TJ, Lagali PS, Duebel J, Pásti E, Tombácz D, **Tóth JS**, Takács IF, Scherf BG, Roska B: Genetically timed, Activity sensor and Rainbow transsynaptic viral tools. *Nature Methods* 2009, 6, 127 – 130 **IF: 16,874**

VI. Prorok J, Kovács PP, Kristóf AA, Nagy N, Tombácz D, **Tóth SJ**, Ördög B, Jost N, Virágh L, Papp GJ, Varró A, Tóth A,

Boldogkői Z: Herpesvirus-mediated delivery of a genetically encoded fluorescent Ca²⁺ sensor to primary adult canine cardiomyocytes. *J Biomedicine and Biotechnology* 2009, 361795
IF: 1,750

VII. Tóth IE, Banczerowski P, Boldogkői Z, **Tóth JS**, Szabó A, Gerendai I: Cerebral neurones involved in the innervation of both the adrenal gland and the ovary: a double viral tracing study. *Brain Res Bull* 2008, 77, 306-311 **IF: 2,184**

Cummulative impact factor: 30,201